

1468). In zijn veel- en dikdeelig werk kan men dus Erasmus' leven, van jaar tot jaar, dikwijls van week tot week, en van dag tot dag, aan de hand van zijn in- en uitgaande correspondentie nagaan. Gezien de hoge en belangrijke positie van deze correspondenten is dit „opus epistolarum” een onuitputtelijke bron voor de studie van Erasmus' eeuw, bijna uitsluitend daartoe dan ook gebruikt, maar, vanwege de voertaal der humanisten, slechts voor Latinisten toegankelijk.

Het is wel duidelijk, dat er niemand bevoegd mag heeten een leven van Erasmus te schrijven, dan de man, die zulk een brievenverzameling op nieuw ordende en uitgaaf.

Maar, ondanks herhaalden aandrang van vrienden zijde, kwam Allen er niet toe zulk een schets te ontwerpen; eerst moest het opus epistolarum gereed zijn — maar dat heeft hij niet mogen belevens.

Wel had hij reeds vroeger eenige opstellen verzameld, die een beeld geven van het geestelijk milieu, waarin Erasmus opgroeide en verkeerde. En als een tegenhanger daarvan is nu dit werk over Erasmus zelf bedoeld.

Men vindt er in ook een aantal bladzijden, die slechts zijdelings iets met Erasmus te maken hebben: zoo aan het einde de reis-schetsjes over verschillende plaatsen, waar hem zijn Erasmus-studiën brachten; zoo ook de grotere schetsen over den beroemden Antwerpschen drukker Chr. Plantijn en zijn kring, wiens leven immers bijna geheel in de tweede helft der 16de eeuw viel, en over de drietalencollege's van het begin dier eeuw: de toen in verschillende universiteitssteden (Leuven, Oxford) opgerichte instituten van onderwijs in de drie talen, wier kennis voor de nadere bestudeering van den Bijbel onontbeerlijk werden geacht: Grieksch, Latijn en Hebreeuwsch.

Maar er blijven nog altijd een zestal opstellen, die rechtstreeks op Erasmus betrekking hebben: die de vraag trachten te beantwoorden, waarom zijn naam thans nog zoo algemeen bekend is en waarop de belangstelling voor zijn persoon berust, over zijn geschriften handelen en over de leerlingen, die in zijn huis verwijlden. Ook wordt Erasmus' verhouding tot zijn drukkers, waaronder de beroemde Aldus in Venetië en Frobenius in Basel, aan een afzonderlijke beschouwing onderworpen, terwijl een zeer interessant hoofdstuk de gevoelens bespreekt, welke de oudere Erasmus over de eenheid der kerk koesterde.

Al mist men op deze wijze wel even een zekere eenheid van compositie, die het lezen zou vergemakkelijken en lichter een totaalindruk zou oproepen, (waardoor het boek misschien niet zoo geschikt is voor een eerste kennismaking met de figuur, die in het middelpunt staat), toch wordt in deze diverse opstellen een schat van zeer betrouwbare gegevens geboden over het leven en de werken van Erasmus, die telkens weer vanuit een iets anderen hoek wordt belicht. Juist de volstrekte betrouwbaarheid van al die berichten, welke op een levenslange studie berust, is een niet te onderschatten voordeel, dat nog ten eerste wordt versterkt door een heldere wijze van voorstellen en een praegante manier van uitdrukking.

Zoo moet dit geschrift beschouwd worden als een welkome verrijking van de populair-wetenschappelijke Erasmus-literatuur met een aantrekkelijken bundel voortreffelijke beschouwingen, wier fijnzinnigheid overeenstemt met de fijne en milde gelaatstreken van den auteur, die het bijgevoegd portret te zien geeft.

G. A. LINDEBOOM.

1) P. S. Allen. The age of Erasmus.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Godsdienstige Ontwikkeling en Godsdienstige Opvoeding volgens de Individual-Psychologische School.

V.

Wie een richting beoordeelen gaat, dient er in 't algemeen rekening mee te houden, dat bepaalde nuanceeringen steeds aanwezig zijn. De Ind.ps. van Adler is niet woordelijk gelijk aan die van Ronge, en Ronge's opvattingen zijn weer niet in alles precies dezelfde als die van Dreikurs.

Die verschillen aanvaarden we eenvoudig en we zullen dus in onze kritiek nooit te veel nadruk leggen op bepaalde uitspraken van een dezer psychologen; meer in het algemeen zijn de grondgedachten, waarin ze het alle eens zijn, aan een bespreking te onderwerpen.

Evenals nu de uitwerking dezer grondgedachten, bij den één verschilt van den ander, zoo is het ook wat betreft de houding tegenover den godsdienst.

Wanneer men er over spreekt, zegt Ronge (a.w. bl. 161): „De Ind.ps. vat het subjectieve levensprobleem van een andere zijde aan dan de Christelijke leer, maar komt tot ongeveer gelijke conclusies.

Het gaat bij beide om het zoeken naar den zin des levens; om zich daar een voorstelling van te vormen (bl. 147). Maar Adler doet het op zijn manier, volgens de methoden der wetenschap”.

Maar als b.v. de Ind. psycholoog Winkler in het tijdschrift voor Ind.ps. schrijft over: „Die Ind.ps. und die Wurzeln der Religion”, drukt hij als zijn meening uit: „Das Minderwertigkeitsgefühl, das Streben nach Macht und der aus dem Machtgefühl entspringende Hochmut sind die Wurzeln der Religion”.

Toch zijn het beide mensen, die Adlers grondgedachten aanvaarden.

Evenwel, wie deze ideeën gevolgd heeft, en zich afvraagt: wordt door de Ind.ps. de godsdienst nu eigenlijk aangeprezen of bestreden, krijgt op deze vraag zóó gesteld, geen antwoord! Noch het een, noch het ander is waar. Feit is, dat de godsdienst gewoon genegeerd wordt. Terecht is de Ind.ps. in dit opzicht eenmaal genoemd „stumme Altheismus”.

De grondgedachten der Ind.ps. bevatten geen plaats voor den godsdienst, omdat er geen plaats is voor God in hun systeem.

Alle plaats is voor 't sociale moment; mensch—mensch, daar gaat ALLES over; de relatie waarin men staat tot de gemeenschap, den dienst, dien men aan de gemeenschap heeft te bewijzen enz.

De Ind.ps. is waarlijk niet, zooals men ons nog wel wil doen gelooven, slechts een kwestie van methode; zij is veel meer, zij is uitgegroeid tot een levens- en menschbeschouwing. Op het methodisch uitgangspunt, (de mensch is een gemeenschapswezen), bouwen zij hun theorie, hun menschbeschouwing op. Maar wij kunnen nooit zeggen: de mensch IS gemeenschapswezen; daarin gaat zijn mensch-zijn niet op; het is daarmee niet uitgeput; wij kunnen wel zeggen: de mensch IS OOK gemeenschapswezen; en zoo wijzen we tevens aan het groote verschil, dat ons in het uitgangspunt reeds van Adler scheidt.

Wij kennen elkaar niet allereerst als gemeenschapswezens, maar allereerst als schepselen Gods!

Onze verhouding tot God, onzen Schepper, staat boven alles. En voor die verhouding is hier geen plaats.

Wij erkennen wel, dat een mensch ook behoefte heeft aan gemeenschap met anderen, maar een mensch heeft allereerst behoefte aan gemeenschap met God.

Krachten zijn schepsel zijn; dat is zijn afhankelijk zijn: en waar dit schepsel gemaakt is naar het beeld en de gelijkenis Gods, dringt van nature heel het mensch zijn naar gemeenschap met den God der menschen.

Het spreekt wel van zelf, hoe belangrijk deze grondgedachten zijn, voor wie een psychologie opstellen wil en voor hem die als paedagoog leiding geven wil. Voor ons is het eerste: de verhouding van een mensch tegenover zijn God (een verhouding, die natuurlijk niet langs wetenschappelijke weg volgens de empirische methode te vinden is; maar een verhouding, die ons geopenbaard is; en het is juist de zonde, waar Adler zoo geringschattend over spreekt, die oorzaak is, dat een mensch de openbaring niet erkent als de waarheid en waardoor die mensch zelf die eerste verhouding, die voor hem van waarde is, n.l. die tegenover zijn God, voorbijziet of zooals de Ind.ps. negeert).

En als tweede zien wij de verhouding, niet van den mensch tegenover zijn medemens, maar van den mensch tegenover zichzelf.

In Adlers psychologie is geen plaats voor den enkeling; in de christelijke levens- en wereldbeschouwing wel.

De Ind.ps. heeft geen plaats voor de ware zelf-liefde; zij kent ook niet het gebod: hebt uw naaste lief als u zelf!

Maar ook zoo kan hier het wezen van den mensch, van het individu, nooit tot zijn recht komen.

En deze richting wil toch PAEDAGOGISCH zijn. Maar het wordt, het moet wel worden, een paedagogiek, die de onze niet kan zijn.

Wij kunnen ons niet aansluiten bij een richting, die den mensch slechts ziet als aardsch wezen; die uitsluitend werken wil met de betrekking mensch—wereld en die dus dienovereenkomstig werkt bij eigen licht.

Een richting, die de godsdienstige opvoeding in haar betekenis voor de vorming van de persoonlijkheid, niet noemt, omdat voor den dienst van God in haar systeem geen plaats is.

Een richting, die ook de betekenis van de naastenliefde niet tot haar recht kan laten komen, alweer omdat zij God niet erkent.

Immers ook in onze naastenliefde zijn we gebonden aan God; wij moeten den naaste liefhebben, zeer zeker, maar niet om den naaste, maar om Gods wil.

En daarom, al is het, dat wij wat het gemeenschapsleven betreft, soms tot conclusies komen die gelijk schijnen aan die der Ind.ps., wij komen er toe op geheel andere gronden, uitgaande van gansch andere normen en beoogen een gansch ander doel.

Wij herhalen: uitgaande van gansch andere NORMEN. Adler zegt, dat hij van normen niets weten wil. Hij is van huis uit Naturalist en ten-

gevolge daarvan ook Empirist. Hij wil al zijn kennis putten uit ervaring.

Maar kennis uit ervaring kan ons hoogstens welten leeren kennen, maar nooit normen. En naar ons standpunt hebben we voor elke opvoeding noodig een DOELSTELLING; en deze is niet denkbaar zonder de aanvaarding van bepaalde normen! Dus zouden we de gevolgtrekking maken moeten: hier is een paedagogiek, die het zonder normen stellen kan en zoo zelfs een behoorlijk afgerond systeem weet op te stellen.

Maar Prof. Waterink heeft in zijn Inleiding tot de Theoretische Paedagogiek (Deel I bl. 332) op duidelijke wijze aangetoond, dat de paedagogiek, die de wetenschappelijke uitdrukking aan het opvoedingsideaal geven moet, steeds zekere NORMEN heeft te erkennen, wil zij een theorie geven voor een levende, voor een praktisch te aanvaarden opvoeding.

De wereldbeschouwing, waarvan de paedagogiek uitgaat, geeft heel den opbouw van het systeem een eigen gestalte.

Zeer sterk blijkt dit ook bij de Ind.ps. Ondanks haar zeggen van niet, zijn hier wel degelijk NORMEN aanwezig, of beter nog, er is één norm, n.l. het gemeenschapsgevoel. Het is z.g.n. niet anders dan een biologisch feit, maar inderdaad wordt mirabile dictu dit tot de eenige norm en de gemeenschap tot de hoogste waarde.

En zwak is voorzeker dit, dat Adler slechts NEGATIEF den inhoud van deze norm weet te bepalen; n.l. zodra er spanningen komen of afwijkingen, of neurosen etc. Dan blijkt achteraf: het gemeenschapsgevoel functioneerde niet juist. Dus is hier eerst A POSTERIORI te weten, wat nuttig is voor de gemeenschap; want alleen aan de opwekkingen: „Al wat je doet, zij gedaan tot nut van het algemeen!” en: „Laat je zelf los!” en: „Breng de zoon in ander leven, ze zal op u haar weerschijn geven!” heeft men op zichzelf, hoe goed ook bedoeld, niets.

We hebben voor de opvoeding vaste lijnen noodig, en die zijn met dergelijke gemeenschappen nooit te vinden.

Hoe wil, om een actueel voorbeeld te noemen, Adler, die een Jood is, zijn houding bepalen tegenover de Jodenvervolgung in Duitschland.

Het lijkt uiterst eenvoudig; hij moet die afwijzen, het is niet in het belang van de gemeenschap. Maar de maatregelen, die tegen de Joden genomen worden, zijn, naar ons van de zijde der Nationaal-socialisten verzekerd wordt, juist in het belang van de gemeenschap. Zoo worden de belangen van de gemeenschap gediend.

Wie heeft nu gelijk? Vanuit het standpunt der Ind.ps. is dit althans op het oogenblik niet met zekerheid uit te maken.

Adler wil de mensch in zijn geheel vanuit de biologie alleen, dus als louter organisme, verstaan. Dit is onmogelijk en ongewild bewijst hij dit zelf.

Met instemming halen we de woorden aan van Dr. A. Kuypers (Het Onbewuste in de Nieuwere Paedagogische Psychologie bl. 100):

Ongetwijfeld lijdt Adlers theorie evenals die van Freud, aan eenzijdigheid.

Consequent wordt een bepaald principe, volgens een vaste methode uitgewerkt. Deze eenvoudigheid biedt stellig groote voordeelen. Het nadeel is, dat men vroeger of later bij den arbeid of zijn theorie, of een groot aantal feiten in den steek moet laten. Of ook men tracht de werkelijkheid met geweld in het nu eenmaal aangenomen schema te wringen.

Beelgum.

J. WEGGEMANS.

II PERSCHOUWING

Post-scriptum Dr. W. A. v. Es.

Dr. W. A. v. Es had een „laatste woord” geschreven. Ik had het als zoodanig aangenomen. Nu hij evenwel een nog-later woord laat volgen, geven we gaarne beschied.

Drie punten had ik ter sprake gebracht; op alle drie zwijgt Dr. v. Es. Zwijgen — in dezen zin, dat hij er niets concreets tegenover stelt.

In zooverre zijn we dus gevorderd.

Evenwel, op één punt schijnt Dr. v. Es nog niet overtuigd. Hij had gesproken van Barth's objectivisme. Ik ontkende toen alle objectivisme bij Barth. Dr. v. Es verklaart thans op een wijze, die ik niet als kracht-verloos kan eeren, dat hij op dit punt nog niet in staat is, zich te verwonderen onder invloed van mijn tegen-opmerking. Het zij zoo.

Maar als Dr. W. A. v. Es soms liever Barth zelf hoort, dan leggen we uit de ettelijke uitspraken er één hem voor (2e Dogm. 93). Het is er ééne uit honderden:

als op iet enz.

Wie weet, I „Gods Woord” baring ident v die heeft ineen heel het dilemma breekt. Ik heb schrift, dat Dr met een klein voren keer. I

Maar behalve eerder kunnen. Vrije Universite men van „Bar” men Barth n

En om di op, als een t ag en het op VAN gereform schijnbesprek betoog, dat uit pende” barthi

Dr J. Ch. K. blad „De Gerv

Laten we kings-uitzen doemantie-he R.V. toezog dingen plaa onder voor-

Het is dus t pers bepaalde worden ter ov dat aan de H een deel) in h

Daarom is t te wijzen, da de pers hebbe bekend te ma deze meening

a. een groe tot uitzending op geden k i indien zij als

b. in het t polemiek gebi den gelegenhe de Gereforme

Bovendien a. indien pe uitnoodiging, meerde Kerke

tafel (— wan dan daarin g daarvan denl nu eens uit t voldaan wor

haar zijn; b. de Gerv de dragers va confessioneel

Kerk. Hebber denken, dan punt slechts i de Herv. Ke

meerendeel r zijn, en voort grondslag v tegenove

nooit haar b de N. C. R. V. die groep

Kerken. Daarom is de N. C. R. V

Daarom b kerk? dan Hervormde l a.s. feest var

de Hervorm modern in vanwege H

Het N.S.B de Utrechtse een verslagg zelf de rede van gerept,

gelaten, die bladen. De koud, want woord. Mee

toevoegde. I Leden v U Hem d op aan o

professor tot ons ge aannemen aannemer

Gods te v Dit schrijft gehad”) ha

1) De vers